

Besplatni rad

|| N. Raos*

Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada
Ksaverska cesta 2, p.p. 291
10 001 Zagreb

Kada sam se 1987. godine obreo u Americi, bio sam čudom začuđen: pa ti ljudi misle samo na novac! Kako smo onda hoćeš-nećeš živjeli u socijalističkom alias komunističkom sustavu, bili smo hoćeš-nećeš zadojeni komunističkom ideologijom. Rad je temelj ljudskog dostojanstva, rad je stvorio čovjeka (Engels) ili – u najmodernijoj varijanti – rad je ekonomizacija libida (Freud). No u Sjedinjenim Američkim Državama rad je samo sredstvo za zgrtanje novca (dolara) ili, najtemeljnije, nužan i dovoljan uvjet “to keep the body and soul together”.

Neću reći da je Američanima svejedno što i kako rade. Reći ću samo to da je za njih novac, zarada, temelj svakog posla (shvaćenog u najširem smislu).

A onda sam se zapitao: A da nije tako? Rad je smisljena i svrsishodna djelatnost (za razliku od instinkta), a to ne znači ništa drugo nego da svatko radi samo ako od svog rada ima nekakvu korist. Ako ne radi za plaću, za što onda radi? Za taštinu, za mogućnost ucjenjivanja ili sadističkog izživljavanja (nad podređenima), za seks... Ili, najvjerojatnije, za to da svojim radom ostvaruje neku “protupravnu imovinsku korist”, kako bi rekli pravnici, drugim riječima da na neki način pere novac.

Ove su mi misli i ova sjećanja pala na pamet kad sam pročitao na što se sve smije i ne smije trošiti novac iz projekta Hrvatske zaklade za znanost (HrZZ). Ne smije se trošiti na papir, olovke i ini uredski materijal (da ga netko ne bi doma nosio), ne smiju se isplaćivati honorari, da netko ne bi dobio novac za posao koji nije obavio. Lijepo. Ali ne i pametno. Najlakše je ukinuti stavke koje je teško kontrolirati. Kako je potrošnju vode po stanaru na zajedničkom brojilu teško, praktički nemoguće kontrolirati, bilo bi najbolje isključiti vodovod. Kako je teško pronaći lopova, bilo bi najbolje sve građane strpati u zatvor (osim onih koji bi bili za tvorski čuvari) ili pak zatvore sasvim ukinuti (jeftinije rješenje).

Pa kad su već honorari ukinuti da bi se izbjegla zloupotreba, postavljaju se pitanje što će ljudi raditi i za što će raditi ako za svoj rad

nisu plaćeni. Još gore, znanstvenik u mirovini, možda najvažniji sudionik istraživanja, nema nikakve obaveze da radi dodijeljeni mu posao. Može ga prekinuti kad god hoće i tako, možda, upropastiti trud mladih kolega. Što ga obavezuje da radi? Ništa. To što ga je netko upisao na svoj projekt ne znači ništa, naprosto zato što se ne može uspostaviti ugovor o robovskom radu:** ti nama radiš, a mi tebi ništa.

No nije to samo pitanje prava. To je pitanje značenja rada u ljudskom društvu (vidi prije). Netko radi, a hoće da od toga rada ima neku korist. Koju korist? Može mu se platiti službeno putovanje. Službeno putovanje – širok pojam.

Dakle, naš ugledni znanstvenik odlazi na stručni skup u nekom vrlo atraktivnom mjestu. Sve što treba učiniti je da održi 15-minutno predavanje. Ako je sam na skupu (bez svjedoka) može predavanje i ne održati, jer potvrdu o sudjelovanju dobiva čim se pojavi na recepciji. Što to znači?

To znači, dragi čitatelji, da njegov rad izražen kroz kotizaciju, dnevnicu, putne i ine troškove iznosi negdje između 15 i 20 tisuća kuna. I za taj novac nitko ne pita. No kad bi taj isti znanstvenik tražio da mu se za deset sati konzultacija plati deset puta po 200 kuna, onda bi se digla kuka i motika kako on svoj (ne)rad skupo naplaćuje. Dakle, plaćamo posao deset puta skuplje da netko slučajno ne bi bio preplaćen za svoj rad.

No nije samo novac u pitanju. Nije to samo ekonomski problem. Ovakva poslovna politika vodi do opće pravne nesigurnosti, do srozavanja poslovnog, pa i svakog drugog morala. Ako ti za svoj rad možeš biti plaćen samo izvrđavanjem zakona, propisa i poslodavčevih intencija, onda moraš hoćeš-nećeš prihvaćati mentalitet prevaranta, sitnog lopova, cigana (neka mi Romi ne zamjere).

Nema besplatnog rada, da konačno dođem do naslova, jer svaki rad netko na kraju mora platiti. Taj netko u našem slučaju neće biti magarac nego porezni obveznik.

* Dr. sc. Nenad Raos
e-pošta: raos@imi.hr

** Robovski rad je robovski i onda kada rob na njega pristaje. U Kini je, primjerice, bio običaj da otac u dugovima prodaje svoju djecu, a u krajnjoj nuždi i sam sebe.